

ДО 60-РІЧЧЯ ОЛЕКСІЯ ВОЛОДИМИРОВИЧА ЧЕРНЕЦОВА

Комплексний підхід до вивчення будь-якої історичної проблеми — надійний шлях для отримання нової інформації, якісніших реконструкцій соціальних та культурних процесів тих чи інших часів. Повною мірою це стосується середньовічної епохи у житті східних слов'ян, щодо якої існує можливість, окрім археологічних матеріалів, використовувати ще й писемні джерела, твори прикладного мистецтва, нумізматики пам'ятки тощо.

Значною мірою успіхи у цьому складному, але, водночас, цікавому процесі пізнання, залежать від того, хто береться за таку справу. Одним з найяскравіших і глибоких дослідників Давньої Русі безперечно є Олексій Володимирович Чернецов, якому виповнюється 60 років.

Він народився 1 березня 1945 р. в Москві, у родині художника. У 1968 р. закінчив історичний факультет Московського державного університету за кафедрою археології, де його науковим керівником був Б.О. Рибаків, і поступив на роботу у Відділ слов'яно-руської археології Інституту археології АН СРСР (сьогодні — РАН). Протягом 1968—1972 рр. одночасно навчався у заочній аспірантурі МДУ.

У 1973 р. О.В. Чернецов успішно захищає кандидатську дисертацію «Рільничі знаряддя Давньої Русі», а в 1988 р. — докторську за темою «Світська

феодална символіка Русі XIV—XV ст.». Починаючи з 1991 р., очолює Відділ слов'яно-руської археології рідного інституту. Коло наукових інтересів О.В. Чернецова широке й різноманітне. У його першій монографії «Зображення на руських монетах XIV—XV ст. Іконографічні дослідження», яка вийшла друком англійською мовою в Оксфорді 1983-го року, розглянуто проблематику на перетині нумізматики та мистецтвознавства. Ціла низка важливих наукових праць дослідника присвячена пам'яткам прикладного мистецтва — різьбленим посохам XV ст. (1987 р.), позолоченим дверям храмів XVI ст. (1992 р.) та ін. Протягом багатьох років О.В. Чернецов вивчає сюжети та іконографію мініатюр давньоруських рукописів. Значний цикл робіт (почасти у співавторстві з О.О. Чуриловим) присвячений рукописним текстам, в яких відображені народні вірування та забобони (ворожильні книги, збірки замовлянь).

Починаючи з 1962 р., ювіляр брав та бере активну участь у численних археологічних експедиціях. Це, у першу чергу, експедиції з вивчення давньоруських пам'яток, зокрема, на території України — Путивль і Білгород, Новгород-Сіверський. Але досліджував і пам'ятки інших епох та регіонів — від Шпіцбергену до Середньої Азії. У 1975 р. Олексій Володимирович уперше потрапив до старої Рязані, а з 1994 р. він очолив вивчення цієї яскравої пам'ятки доби Київської Русі, матеріали якої дають різноманітну й цікаву інформацію про матеріальну та духовну культуру тієї доби, а також для реконструкції зв'язків Волго-Окського регіону з Чернігівщиною. У більшості своїх робіт О.В. Чернецов звертається до широкого спектра матеріалів з усіх земель Русі, і, звичайно, південноруських. Значна частина його кандидатської дисертації присвячена саме південноруським матеріалам. Відома монографія «Давньоруські амулети-змійовики», опублікована 1991-го року у співавторстві з Т.В. Ніколаєвою, також включає і знахідки з українських територій. Одна зі статей присвячена відомій знахідці з чернігівської Чорної Могили — ритуальному турячому рогу X ст. Важливі спостереження про культуру східнослов'янського населення Великого Князівст-

ва Литовського представлено в працях ювіляра, присвячених мініатюрам Радзивілівського літопису.

Викладацька діяльність О.В. Чернецова розпочалася в 1994 р. в Російському Православному університеті ім. Св. Іоанна Богослова, де він у співавторстві з Л.А. Беляєвим підготував та видав оригінальний курс лекцій «Руські церковні старожитності. Археологія християнських старожитностей середньовічної Русі». З 1996 р. він є професором кафедри музеології Російського державного гуманітарного університету, членом редколегій кількох наукових та науково-популярних журналів.

О.В. Чернецов — постійний учасник і організатор міжнародних та регіональних наукових конференцій різного рівня та спрямування. Зокрема, слід відзначити його вагомую участь у підготовці та проведенні V (Київ, 1987) та VI (Новгород, 1996) Міжнародних Конгресів слов'янської археології.

Ювіляр і нині плідно працює. Тож друзі і колеги — співробітники Інституту археології НАН України — зичать Олексієві Володимировичу Чернецову міцного здоров'я, довгих років життя та нових успіхів на науковій ниві.

Одержано 10.11.2004

ДО 60-РІЧЧЯ АНАТОЛІЯ СТЕПАНОВИЧА ОСТРОВЕРХОВА

Нещодавно виповнилося 60 років від дня народження старшого наукового співробітника відділу археології Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології НАН України (м. Одеса), кандидата історичних наук Анатолія Степановича Островерхова. Нелегким і непростим був його шлях до здійснення завітної дитячої мрії — стати археологом.

Народився А.С. Островерхов за офіційними документами 3 квітня (фактично — 31 березня) 1945 р. у с. Веселе Привільнянського (Новоодеського) району Миколаївської обл. Батько загинув на Зесловських висотах; мати — учасниця Великої Вітчизняної війни, вступила до діючої армії влітку 1942 р. й торувала з нею шлях на Захід до середини 1944 р. 1952 р. сім'я переїжджає до м. Миколаєва. З 1954 до 1958 р. за сімейних обставин А.С. Островерхов виховувався у дитячому будинку. У 1959—1961 рр. навчався в Ремісничому училищі № 6 м. Миколаєва, де отримав спеціальність слюсаря-збиральника промислової продукції. Після закінчення училища у березні 1961 р. працював за спеціальністю до липня 1962 р. на заводі «Дормашина» у м. Миколаєві. Одночасно навчався у вечірній школі робітничої молоді, де й отримав середню загальну освіту.

Влітку 1962 р. А.С. Островерхов вступає до Тбіліського артилерійського училища, яке закінчує з відзнакою влітку 1965 р. Здобувши звання лейтенанта, для продовження подальшої служби отримує направлення до Одеського військового округу, де призначається на посаду командира учбового мінометно-розвідувального взводу артилерійського полку, розквартированого у м. Миколаєві. Влітку 1966 р., у зв'язку з отриманням травми під час на-

вчань, А.С. Островерхов комісується з лав Радянської армії і того ж року стає студентом історичного факультету Одеського державного університету ім. І.І. Мечнікова, який закінчує у 1971 р.

Під час навчання в університеті, А.С. Островерхов остаточно вирішує стати археологом. Цьому значною мірою сприяли його контакти з викладачами університету та співробітниками Одеського археологічного музею. Особливо великий вплив на формування світогляду А.С. Островерхова мали М.С. Синіцин, професор П.Й. Каришковський та І.Т. Черняков. Вже в той час А.С. Островерхов бере активну участь в роботах археологічних експедицій — Ольвійської, Білгород-Тирської, Ніконійської, Дністро-Дунайської. Після закінчення університету, А.С. Островерхов отримує направлення до Одеського музею західного та східного мистецтва, де призначається на посаду головного хранителя фондів. Посада зобов'язує його не тільки детально ознайомитися з історією світового мистецтва та окремих течій, але й спонукає до близького знайомства з багатьма провідними одеськими митцями й мистецтвознавцями — І.І. Козиродом, В.Д. Власовим, О.А. Соколовим, О.М. Шелестовою.

У листопаді 1972 р. А.С. Островерхов стає аспірантом відділу раннього залізного віку Інституту археології АН УРСР, а його науковим керівником призначається визначний український вчений, професор О.І. Тереножкін. Під його керівництвом, за значної допомоги В.А. Іллінської та багатьох інших співробітників відділу раннього залізного віку й античного відділу цього ж інституту, А.С. Островерхов написав, а пізніше і захистив (1978 р.) кан-